

סגולה

מגזין ישראל לי להיסטוריה

גיליון 124
תשרי תשפ"א 7.333
אוקטובר 2020
39 ש"ח

מבית הכנסת
לאולמי המופעים
חזנות

קיצור תולדות מדינות המפרץ

תחת שני דגלים
נורמן בנטוויץ'

מחיה השפה
שהפך למדרחוב

מחזור חיים של
מחזור עתיק



10

9771565033000

מדוכן התפילה אלבמות הבידור

במחצית הראשונה של המאה העשרים זכתה החזנות לתפוצה עצומה וחזנים מוכשרים הפכו לידוענים עתירי ממון. האם נעימות התפילה שיצאו מבתי הכנסת ועלו על בימות המופעים הן עדיין תפילות הנאמרות בכוונה או חלק מעולם הבידור? // דוד אוליבסטון



האמנציפציה ופתיחת שערי החברה הכללית בפני יהודים באירופה חשפו אותם לתרבות המוזיקלית המפותחת של היבשת וגם החזנות נהייתה מתוחכמת יותר. חלוצי החזנות המודרנית במאה ה-19 – חזנים, מלחינים ומנצחים – הציגו יצירות מקהלתיות משוכללות ומוכנות. בין הבולטים שבהם היו שלמה זולצר מווינה, שמואל נאומבורג מפריז, לואיס לבנדובסקי מברלין ודוד נובקובסקי מאודסה. הם ושכמותם הצליחו לשמר את נעימות התפילה המסורתית לצד עמידה בסטנדרטים המוזיקליים שרווחו בתרבות הכללית, ויצירותיהם התקבעו בבתי הכנסת האשכנזיים הגדולים שבהם הייתה גם מקהלה. עד אז פרחי חזנות ששאפו להשתלב במקצוע הסתפקו בלימוד מקודמיהם ובשימוש תחתם, אך בתקופה המודרנית היו חזנים שלמדו גם מוזיקה, תזמור ופיתוח קול באופן מקצועי.

חזן אמן

צעדים ראשונים לקראת תור הזהב של החזנות החלו כאמור במאה ה-19. במרכזי האוכלוסייה היהודית באירופה, ובהם וילנה, וינה, ורשה ואודסה, הוקמו בתי כנסת ענקיים בדומה לקתדרלות הנוצריות, ואלה כונו בידיד 'כאר שול' – בית כנסת של מקהלה. בבתי כנסת אלה הייתה לצד החזן מקהלה גדולה של גברים ונערים. כשהקהילות החלו להתמעט בצוק העתים והיהודים היגרו אל מעבר לים גם החזנים הלכו בעקבות ההמונים לארצות הברית – ארץ האפשרויות הבלתי נגמרות, הגאלדענע מדינה. בניו יורק ובערים גדולות אחרות בארצות הברית התחרו קהילות מובילות בעוז על החזנים

גלי ההגירה של יהודים מקהילות אירופה החבולות לפני כמאה שנה סחפו אתם רבים מטובי החזנים אל בתי הכנסת בארצות הברית. הודות לזרם הכישרון הזה הפכה המחצית הראשונה של המאה העשרים לתור הזהב של החזנות, ויצירות שנוצרו אז מושמעות עד היום בבתי הכנסת ובמופעי חזנות. כבר בימי בית המקדש הייתה המוזיקה מרכיב מרכזי בעבודת ה'. בעקבות החורבן נעשתה התפילה המשותפת בבית הכנסת דבר נפוץ, ולתפילה הבסיסית נוספו פיוטים שנכתבו על ידי פייטנים ושליחי ציבור. התלמוד נדרש לשאלה מי ראוי להוביל את התפילה. מעבר לדרישה המובנת מאליה שעל שליח הציבור להיות בעל קול נעים קבעו בעלי ההלכה כי על החזן להיות בעל מעלות נוספות המועילות לכוונה בתפילה:

רבי יהודה אומר ... ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן (תלמוד בבלי, תענית טז.).

במשך השנים נוספו דרישות בפני בעלי התפילה, אבל לא כל החזנים יכלו לעמוד בכולן. בימי הביניים נערכו דיונים בשאלה לאיזו מהן צריכה להיות קדימות, אך בסופו של דבר מי שעמד בדרישה הבסיסית של קול נעים זכה לעבור לפני התיבה.

תרבות עסקי השעשועים של ארצות הברית הפכה חזנים לכוכבים. החזן מרדכי הרשמן

היכל התהילה של החזנות

החזן הפך מתפקיד מקומי בקהילה לבעל שם נודע לתהילה. החזנים הגדולים שמילאו את בתי הכנסת במאה ה-19 ובראשית המאה העשרים והערים שבהן כיהנו בתפקידם

לואיס לבנדובסקי 1894-1821 ברלין		שלמה זולצר 1890-1804 וינה		שמואל נאומבורג 1890-1817 פריז
	היהודי הראשון שלמד הלחנה באקדמיה של ברלין		דוד נובקובסקי 1921-1848 אודסה	יוסל'ה רוזנבלט 1933-1882 פרשבורג, המבורג, הארלם
גרשון סירוטה 1943-1874 ורשה		נספה במרד גטו ורשה		מרדכי הרשמן 1940-1888 וילנה, ברוקלין
נמנה עם מקימי שכונת אחווה בתל אביב	זבולון קוורטין 1952-1874 וינה, ארצות הברית, ישראל		שליטה מרשימה בשירי עם ביידיש	פנחס מינקובסקי 1924-1859 וינה, מנהטן, אודסה
סלמר סריני 1923-1860 ברסלאו		פיתח קריירה מכובדת באופרה לפני שהתמנה לחזן הראשי בברסלאו שבגרמניה		הלחן שחיבר לשיר המעלות היה מועמד להיות המנון התנועה הציונית
			משה קוסביצקי 1966-1899 וילנה, ורשה, ניו יורק	

* ניתן למצוא במרשתת הקלטות של החזנים המוזכרים בכתבה



// בניו יורק ובערים גדולות אחרות בארצות הברית התחרו קהילות מובילות בעוז על החזנים הכוכבים ופיתו אותם במשכורות גבוהות ובהטבות נלוות

1,300 מקומות ישיבה ואיכויות אקוסטיות של אולם מופעים. הרשמן הופיע בקונצרטים לחזנות ברחבי ארצות הברית והקסים את הקהל בשליטתו בשירי עם ביידיש. נראה כי החזן הידוע ביותר של בית הכנסת בית-אל היה משה קוסביצקי. הוא נולד בבלארוס ב-1899, והיה בעל קול טנור עוצמתי אך חניני, עם יכולת יוצאת מגדר הרגיל בקולות הגבוהים. ב-1920, לאחר שמרדכי הרשמן היגר לארצות הברית, החליף אותו קוסביצקי בבית הכנסת הגדול בוילנה, וב-1927 הוא החליף את גרשון סירוטה בוורשה. בזמן מלחמת העולם השנייה נמלט קוסביצקי לברית המועצות והתפרנס שם

בתלבושת ייצוגית. החזן גרשון סירוטה על גבי איגרת ברכה לראש השנה, סביבות 1910 אוסף שבדרון, הספרייה הלאומית

הכוכבים ופיתו אותם במשכורות גבוהות ובהטבות נלוות. נהוג לחשוב כי הטנורים הגדולים הם כולם איטלקים, אך לכישרון אין גבולות גאוגרפיים, והחזנים הגדולים שהגיעו מרחבי אירופה לא נפלו מאמני המוזיקה האופראית. מספרים כי כוכב האופרה אנריקו קרוזו אמר שהוא מודה למזלו הטוב על שהחזן המפורסם מוורשה גרשון סירוטה העדיף להשמיע את קולו הנפלא בבתי הכנסת ולא להתחרות בו כטנור באופרה. סירוטה היה ידוע ביכולתו להגיע לתווים גבוהים תוך שליטה יוצאת דופן בדקויות קולו. הוא נולד כנראה ב-1874 במחוז פודוליה שבדרום האימפריה הרוסית, והחל לשמש חזן באודסה כשהיה בן 18 בלבד. כארבע שנים אחר כך מונה בזכות המנעד המרשים של קולו לחזן בבית הכנסת העצום של וילנה, תפקיד מכובד שמילאו לפניו אחדים מגדולי החזנים האירופים. ב-1905 מונה לחזן הראשי בבית הכנסת הנודע ביותר שעמד בוורשה. בית הכנסת הכיל למעלה מאלפיים מתפללים ובהם בני האליטה היהודית המשגשגת של העיר. מ-1927 והלאה הקדיש סירוטה את מיטב זמנו לסיבובי הופעות בינלאומיים. הוא היה היחיד מבין כוכבי העל של החזנות בזמנו שסירב להגר לארצות הברית והעדיף להישאר באירופה. בתקופת השואה היה סירוטה בגטו ורשה וגם שם המשיך לשמש חזן במניינים מאולתרים. הוא ומשפחתו נספו בגטו ב-1943.

כוכב על נוסף בימי הזהור של החזנות היה זבולון (זאווול) קוורטין שנולד גם הוא בדרום האימפריה הרוסית ב-1874. הוא היה בעל קול בריטון יפהפה ומלא הבעה, ורבים מלחניו טעוני הרגש מוכרים עד היום. לאחר ששימש חזן בווינה, בסנט פטרבורג ובבודפשט היגר קוורטין לארצות הברית ב-1919. הוא ביקר בישראל ב-1926 וב-1929, ובשנים 1931-1937 התגורר בארץ ואף נמנה עם מקימי שכונת אחווה בתל אביב. בהמשך חזר לאזור ניו יורק ונשאר שם עד פטירתו ב-1952.

מרדכי הרשמן, שנולד בתחום המושב ב-1888, היה בעל קול טנור עם יכולת גיוון גבוהה ושימש חזן ראשי בוילנה מ-1913. ב-1920 עבר לניו יורק ושימש כעשר שנים חזן ראשי בטמפל בית-אל האורתודוקסי בברוקלין שעברו בו גדולי החזנים. במבנה העצום והמעוטר היו

בית הכנסת המפואר ברחוב אלדרידג' שבניו יורק נבנה ב־1887, אך בשנות השלושים הידלדל מספר המתפללים ובהמשך עברה התפילה למרתף. כיום יש במקום מוזאון יהודי

Rhododendrites



// תהילתם של החזנים המפורסמים הגיעה בעיקר מהופעות וממכירת תקליטים, ובזכות אפיקים אלה הם נחשפו בפני קהל שהלך וגדל במהירות

כזמר אופרה, וב־1947 היגר גם הוא לארצות הברית, שם נודע כחזן הגדול בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה. המפורסם והאהוב מבין כוכבי החזנות היה יוסל'ה רוזנבלט. הוא נולד ב־1882 באימפריה הרוסית, ולאחר ששימש בתפקיד חזן בערים שונות באירופה הוזמן ב־1911 על ידי קהילת אוהב צדק שבניו יורק לשמש כחזן אורח וקיבל את הצעת הקהילה להתמנות לחזן קבוע. בית הכנסת אוהב צדק שכן אז בהארלם שנחשבה לשכונה יהודית אופנתית. בית הכנסת הגדול היה מלא על גדותיו בשבתות וכחגים שבהם רוזנבלט עבר לפני התיבה, והמשטרה עמדה בכוננות כדי לשלוט בהמונים המתדפקים על הכניסות.

קולו יוצא הדופן של רוזנבלט היה מדויק אך גם מהדהד. הטון המתוק והמנעד הרחב של קולו לצד היכבות שהפכו לסימן ההיכר שלו גרמו לשומעיו להתמוגג, הן בבתי הכנסת והן באולמות המופעים. הייתה לו שמיעה מוזיקלית אבסולוטית והוא היה מסוגל לשיר קומפוזיציות מורכבות ישירות מהתווים. הרפרטואר שלו כלל יצירות רבות שהלחין בעצמו, וביצירותיו ניכרו מקורות ההשראה המוזיקליים החסידיים שלו.

G. K. Tramrunner





בית הכנסת הגדול של ורשה ברחוב טלומצקה נחנך ב' 1878 והיה בו מקום ליותר מאלפיים איש. הנאצים פוצצו את המבנה במהלך סמלי שהשלים את השמדת הגטו באדיבות המכון ההיסטורי היהודי, ורשה

הכבירה אפשרה לסירוטה להופיע היכן שירצה בלי להיות תלוי יותר מדי בדעת חבר הנאמנים של בית הכנסת. דבר כישרונו הופץ עד מהרה בקרב אנשי החברה הגבוהה ובעלי ההשפעה והוא אפילו הוזמן להופיע בפני משפחת המלוכה הרוסית, הופעה שהפכה בהמשך לאירוע שנתי.

מופעי חזנות המשיכו להתקבל בהסתייגות במקומות שונים. כשסירוטה הוזמן ב-1912 למסע הופעות באנגליה פורסם בעיתון יהודי מכתב מחאה:

מבישה מאוד העובדה שהתפילות הקדושות והיפות שלנו צריכות להיות מושרות בכמות בידור, ואני מקווה שהציבור היהודי לא יתמוך בכך (A. Lissack, "Chazanin on the Concert Platform: A Protest", *The Jewish Chronicle*, 17.3.1912, p. 35).

בשולי המכתב הופיעה הערת המערכת:

במקביל לתפקידו בבית הכנסת הופיע רוזנבלט על במות שונות וזכה לאהדתו של קהל רחב – יהודים ולא יהודים – כפי שאף חזן אחר לא זכה לה. סיפור חייו היה גדוש עליות ומורדות. הוא נותר יהודי שומר מצוות המקפיד על קלה כחמורה, וסירב בעקביות להצעות מפתות שקיבל מהאופרה ומהוליווד. הוא הגיע עד לסף עוני בשל השקעה לא מוצלחת שבעקבותיה ערך סיבוב הופעות וודוויל ברחבי ארצות הברית כדי להחזיר את חובותיו. מעריציו שמרו לו אמונים גם בתקופות השפל. הוא נפטר באופן פתאומי בגיל 51 בירושלים, במהלך עבודה על צילום סרט שבו שר במקומות שונים בארץ ישראל.

כרטיסים לחזנות

ברגע שהוסר המחסום בפני מופעי חזנות מחוץ לכותלי בית הכנסת והפקת תקליטים הפכה להיות כדאית מבחינה כלכלית נפתחה תקופת הזוהר של החזנות המודרנית. תהילתם של החזנים המפורסמים הגיעה בעיקר מהופעות וממכירת תקליטים, ובזכות אפיקים אלה הם נחשפו בפני קהל שהלך וגדל במהירות גם מעבר למקומות מושבם.

גרשון סירוטה היה בין הראשונים שהופיעו מחוץ לבית הכנסת. אחדים מחברי הקהילה הזדעזעו מכך שתפילות ופסוקי תהלים הושמעו לצד מוזיקה חילונית באולם מופעים, וכדי לבדל את בית הכנסת ממופעי החזנות קבע ועד הנאמנים של בית הכנסת כי כובע החזן והגלימה לא יוצאו משטחו. הצלחתו

THE GREAT CHAZAN.
One of the greatest the world has known.

REV. G. SIROTA
(From Warsaw)
BY SPECIAL REQUEST,
WILL GIVE A
Sacred Concert

AT THE
OLYMPIA THEATRE (late Standard) **SHOREDITCH,**
ON
SUNDAY Next, JULY 10, at 3 p.m.

TICKETS from 1s. to £1 1s. to be obtained from:
THE COMMERCIAL ROAD TALMUD TORAH,
62, Christian Street, E.
H. GINZBURG, 36, Leman Street, E. Telephone 12451 Central.
M. SOLOMON, 111, Sandringham Road, Dalston.
M. SOLOMON, 28, New Inn Yard, Shoreditch.
S. ISAACSON, 550, Mile End Road.
H. NICHOLSON, 255, Commercial Road.
H. LEFKOWITZ, 62, Philpot Street, E.
M. COHEN, 5, Great Alie Street, E.
MESSRS. MAZIN, LTD., 141, Whitechapel Road, E.
L. EIZEN, 61, Minerva Street, Hackney.
M. NEWMAN, 77, St. George's Street, E.

אנו מאמצים את מחאתו של הכותב ...
וסירבנו להתיר למודעות של מופעי ה**בידור**
להופיע בין הטורים בעיתוננו (שם).

בגיליון אחר של אותו עיתון הזהיר דבר
המערכת:

שמם של החזנים הלך
לפניהם. מודעה על הופעות
קרובות של גרשון סירוטה
בתאטרון אולימפיה בלונדון

יוסל'ה רוזנבלט סירב להופיע
באופרה ונשאר נאמן לחזנות.
קריקטורה מ־1918

אם נסבול יוזמות כאלה בית כנסת ובימת
מופעים יהפכו למושגים נרדפים. ניאלץ
להתייחס לחזן כאל זמר מופעים בתלבושת
רבנית, ואילו אל תפילתו על הדוכן כמפגן
של כישרונו הקולי ותו לא (Cantors on)
"The Concert Platform", *The Jewish*
Chronicle, 31.5.1912, p. 7

הביקורת השלילית באנגליה המשיכה גם
כשיוסל'ה רוזנבלט הגיע לסיבוב הופעות
ב־1923. אפילו כשמשחק קוסביצקי הגיע
מרוסיה ללונדון בשנות הארבעים הוא גילה כי
המגבלות על חזנים נוקשות מכדי לאפשר לו את
מרחב הפעולה שביקש ומיהר להמשיך מערבה
לארצות הברית.

על אף קולות המתנגדים לא נמנעו החזנים
הבולטים מלערוך מסעות קונצרטים

מוצלחים, בעיקר בארצות הברית, ובהדרגה
שככה גם ההתנגדות. בזכות הפצת התקליטים
שמם של החזנים הלך לפנייהם וכל הכרטיסים
למופעי החזנות נמכרו בקלות.

מכונת צעקות מחפירה

למרות שתומס אלווה אדיסון המציא את
הפונוגרף ב־1877 הפכו ההקלטות לתופעה
המונית רק בעקבות הופעת הגרמופון ב־1889.
במפנה המאה נמכרו תקליטים במיליוני עותקים
בשוק הכללי, והחזנים הידועים זכו לחזון
הקלטות שמנים. הראשונים להקליט היו גרשון





[בידור]

המלה בידור היא תאומתה הארמית של המלה העברית פיזור. באתר 'מאגרים' של האקדמיה ללשון העברית מובא מכתב בקשה לעזרה שכתב פדוי שבי יהודי בבלי לפני כאלף שנה ובו הוא פונה אל "ישראל אשר בכל גרות גלות פיזור מושבותיהם". רק בתקופה המודרנית הפך פיזור הדעת מתיאור של בלבול לעניין תרבותי: "יקרא מר בספר ויפזר את דעתו קצת" (ש"י עגנון, 'אורח נטה ללון', עמ' 152). במקביל התייחדה המקבילה הארמית לתיאור של אותו פיזור נפש מעודד. בסוף המאה ה-19 נהג מנדלי מוכר ספרים לתאר באמצעות ההתבדרות את התנופפות החיננית של בגדים ברוח. הסופר אורי ניסן גנסין הרבה לתאר מצבי נפש באופן מטפורי כתנועות מוחשיות, והוא היה הראשון להשתמש כבר ב-1904 בבידור כתנועה נפשית שגלום בה עידוד: "בראשונה אמרתי לסור אליה ולבדרנה כמעט. נו, מבינים אתם, כדאמרי אינשי: גלמודה (כל כתיבי אורי ניסן גנסין א', עמ' 52). בתקופת המנדט הבריטי החלה המלה להופיע גם בעיתונים, תחילה כחלק מצירוף - 'בידור ושעשוע' או 'בידור הדעת' - ואחר כך גם כמלה בפני עצמה. מעניין לציין שהמלה המקבילה באנגלית - entertainment - נגזרת ממלים בצרפתית עתיקה שמשמען להחזיק משהו בפנים. בכך מייצגת המלה האנגלית תנועת נפש הפוכה מזו שמייצגת המלה העברית, תנועה של ריכוז הדעת ולא של פיזור.

התנגד בחריפות להקלטת יצירות חזנות מחשש שיושמעו במקומות לא ראויים כמו בתי מרזח, ועל כן סירב להקליט את היצירות שחיבר.

מינקובסקי פרסם מאמרים רבים בנושא מוזיקה יהודית, וב-1910 כתב חיבור בן מאתיים עמודים ביידיש תחת הכותרת "נגינות קודש מודרניות בבתי הכנסת שלנו ברוסיה", ובו מזהה נגד הקלטתן של יצירות חזנות ושאל:

איך נוכל לחלל את שירי הקודש שלנו באמצעות הכנסתם למכונה שאינה מכירה

חזנים בדרכים. גרשון סירוטה ומנצח המקהלה שלו ליאו לאוב על סיפון האנייה בדרך לסיבוב הופעות



// אחדים מחברי הקהילה הזדעזעו מכך שתפילות ופסוקי תהלים הושמעו לצד מוזיקה חילונית באולם מופעים

סירוטה וסלמור סריני, יליד פולין הקונגרסאית, ששימש הן כחזן והן כזמר אופרה. תוך שנים אחדות נמכרו עשרות אלפי עותקים של תקליטי חזנות וחברות התקליטים המובילות - ויקטור, קולומביה ופאת'ה-מרקוני - הוציאו קטלוגים של מוזיקה יהודית. יהודים שמחו להכניס לביתם נעימות חזנות שהגיעו ממרחקים ולהכיר נעימות שלולא הוקלטו לא היו זוכים לשמוע אותן. זבולון קוורטין כתב באוטוביוגרפיה שלו כי ב-1906, כשהיה החזן הראשי של בית הכנסת הגדול בווינה, הציעו לו להקליט עשרים יצירות בשנה תמורת תשלום של 3,000 קרונות מדי שנה בחוזה לחמש שנים:

זה פגע בי בלב ובראש. 3,000 קרונות! זה היה הסכום שהקהילה שלי שילמה לי כדי שאתפלל שנה שלמה, וכאן כל מה שהייתי צריך לעשות הוא לשיר במשך שש שעות (זאוועל [זבולון] קווארטין, 'מיינ לעבען', עמ' 285).

כפי שקרה עם מופעי החזנות גם את החזנות המוקלטת לא כולם קיבלו בשמחה. בראש המאבק עמד פנחס מינקובסקי, חזן ומלחין מוכשר וגם תלמיד חכם שנולד ב-1859 בתחום המושב היהודי של האימפריה הרוסית. הוא



Wayne Allen,) התועבה המודרנית הזאת
The Cantor: From the Mishnah to
 .(Modernity, p. 185

חצי זעמו של מינקובסקי הופנו בעיקר כלפי סירוטה וקוורטין שתקליטיהם נמכרו במאות אלפים. בתגובה השיבו השניים כי הם מקבלים מכתבי מחמאות ותודות מרחבי העולם היהודי, ובכללם מכתבים מיהודים שגויסו לשירות ארוך בצבא הרוסי שעבורם התקליטים הם מזכרת יקרת ערך מבתיים הרחוקים ומהמסורת האבודה.

אולם גם מינקובסקי לא הסתגר בדל"ת האמונות של בית הכנסת. הוא היה רחוק מלהיאחז בעקשנות בעמדות שמרניות ולא נמנע ממגע עם התרבות האירופית. הוא שלט ברוסית ובגרמנית, קרא ספרי פילוסופיה בגרמנית, היה פעיל ציוני ולמד אצל מוזיקאים מובילים בווינה. כששימש חזן ראשי בבית הכנסת ברודי שבאודסה לצד מנצח המקהלה דוד נובקובסקי הוא אפילו הסכים כי ינגנו בעוגב בעת עריכת חופות, על אף שהיה מדובר בשינוי משמעותי מהמסורת המקובלת.

ב-1889 עזב מינקובסקי את משרתו כחזן באודסה לטובת משרות גבוהה שהובטחה לו בבית הכנסת ברחוב אלדרידג' שבניו יורק, אך חזר לאירופה כעבור שלוש שנים בלבד בטענה שחש מוערך יותר באירופה.

ב-1922, כשהמדיניות הסובייטית הופנתה נגד היהודים, נסע מינקובסקי שנית לארצות הברית. שנותיו הטובות כבר היו מאחוריו, והוא לא הצליח לחזור למעמד שהיה לו באירופה. הוא נפטר ב-1924 באלמוניות יחסית, למרות



במקום ובזמן ... ומניחה אותם בפני בני אדם מזמנים שונים וממקומות שונים?
 James Loeffler, "The 'Lust Machine':
 Recording and Selling the Jewish
 Nation in the Late Russian Empire",
Polin: Studies in Polish Jewry, vol. 32,
 (p. 268.

כשמיינקובסקי תיאר כיצד מוזיקת חזנות מושמעת בברים, במסעדות ואף גרוע מכך הוא כינה את הגרמופון 'מכונת צעקות מחפירה' (שם). הוא אף הציע להנהיג כללים מחייבים לחזנים, ובכלל 11 נכתב:

אל תקליטו יצירות מבית הכנסת בגרמופון. ברחו מההמצאה הנוראה הזו. קבלו עליכם בשבועה שלא להשתמש בבית הכנסת ביצירות שנשמעות מתוך

התנגד בנחרצות להקלטות שיוציאו את החזנות מהקשרה. החזן פנחס מיינקובסקי

אוסף שבדרון, הספרייה הלאומית

כמו רוב החזנים הוא אימץ בחום את ההקלטות. החזן יוסל"ה רוזנבלט, התקליטים והפטיפון

ההקלטות עשו למנגינות כנפיים וניתקו אותן מהביצוע החי. גרמופון, 1906

צילום: Norman Bruderhofer



// פנחס מינקובסקי התנגד בחריפות להקלטת יצירות חזנות מחשש שיושמעו במקומות לא ראויים כמו בתי מרזח, ועל כן סירב להקליט את היצירות שחיבר

"העברעאיש אנד יודיש". קטלוג של חברת התקליטים ויקטור בייכנבו של יוסל'ה רוזנבלט

מודעה של חנות גרמפונים ביפו ועליה הכלב המפורסם של חברת HMV הבריטית



באופן אירוני קרה לעתים קרובות שרפרטואר שהושמע לראשונה במופעי חזנות עשה איכשהו את דרכו לבתי הכנסת, במקום בכיוון ההפוך (Raymond Goldstein, "Ashkenazi Liturgical Music in Israel", *Musical Performance*, 1997, vol. 1, p. 57).

לפי מקורות אחדים זבולון קוורטין טען כי מעולם לא שר בבית כנסת יצירה ששר על הבמה או שהקליט באולפנים. קצת קשה להאמין לכך כשמכירים את הלחנים המרהיבים שלו. אבל ההבחנה בין דוכן התפילה לבמת הבידור מוצדקת. למרבה הצער הצלחתם של מופעי חזנות במאה העשרים הייתה מהגורמים לירידה במעמדה של החזנות בבתי הכנסת במאה ה-21. □

לקריאה נוספת:

חגי אפרתי, 'אישים בעולם החזנות – חזנים, מנצחים ומלחינים', טקסט רץ, תש"ף; עקיבא צימרמן, 'ברון יחד – מעולם החזנות והמוסיקה היהודית', ארכיון החזנות המרכזי, תשמ"ח; עקיבא צימרמן 'זכור אזכרנו עוד – פרשת חייו של החזן משה קוסביצקי', שערי רון, תשנ"ט; עקיבא צימרמן, 'פרקים בשרי – ספר פנחס מינקובסקי', שערי רון, תשע"א; שמואל רוזנבלט, 'יוסלה רוזנבלט – סיפור חייו', תפילת הלב, תשס"ז.

דוד אוליבסטון

בוגר החוג לשפה ולספרות עברית ביוניברסיטי קולג' בלונדון. יועץ בתחום ההוצאה לאור. פרסם מאמרים בתחום התרבות היהודית, ובין השאר מאמרים העוסקים במוזיקה ובחזנות



שעמיתיו עדיין העריכו אותו מאוד. האירוניה היא שבשנותיו האחרונות חיפש גם הוא חווה הקלטה שייניב לו הכנסה כלשהי, אלא שניסיונו לא צלח וכך לא נותר לנו הד מקולו האגדי.

תפילה או בידור?

ברבים מבתי הכנסת האירופיים הגדולים הצרו את צעדיהם של החזן ומקהלתו והם נאלצו לעמוד בכללים נוקשים. יוסל'ה רוזנבלט למשל התבקש על ידי הנהלת בית הכנסת בהמבורג שבו שימש חזן כי לא יאלתר מנגינות חדשות בעת מילוי תפקידו. ייתכן שההגבלות בבתי הכנסת הן שדחפו את החזנים המוכשרים לפתח את יכולותיהם הווירטואוזיות דווקא על הבמה ובאולפני ההקלטות, שם יכלו לפרוס את כנפיהם היצירתיות.

לתפוצתה הנרחבת של מוזיקת החזנות הייתה השפעה בלתי נמנעת גם על בתי הכנסת. הקו המבדיל בין תפילה לבידור התעמעם, והולחנו גם יצירות הגדושות באקורבטיות קולית שלא נועדו מעולם להיות חלק מהתפילה, אך הפכו ליצירות חזנות נודעות. עם הזמן הן חדרו חזרה לתוך התפילות בבתי הכנסת. ריימונד גולדשטיין, מורה ואמרגן בולט של מוזיקת חזנות, כתב:



לרכישת
הגיליון

סגולה

מגזין ישראלי להיסטוריה

